

HET VRAAGSTUK DER PLANTENGROEPEERING

REDE, UITGESPROKEN BIJ DE AANVAARDING
VAN HET AMBT VAN LECTOR AAN DE LAND-
BOUWHOOGESCHOOL TE WAGENINGEN OP
30 NOVEMBER 1939

DOOR

DR. IR. J. T. P. BIJHOUWER

HET VRAAGSTUK DER PLANTENGROEPEERING

REDE, UITGESPROKEN BIJ DE AANVAARDING VAN HET AMBT VAN LECTOR AAN
DE LANDBOUWHOOGESCHOOL TE WAGENINGEN OP 30 NOVEMBER 1939

DOOR

DR. IR. J. T. P. BIJHOUWER

*Mijne heeren Curatoren, Lectoren, Docenten, Dames
en Heeren Assistenten en Studenten dezer Hoogeschool,
en gij allen die deze openbare les met Uw tegenwoordig-
heid vereert,*

Dames en Heeren,

Bij den aanvang van een étape in het onderwijs in de tuinarchitectuur bestaat de neiging, om over te gaan tot het opmaken van een inventaris en balans. Een dergelijk overzicht van den inhoud der vakken tuinkunst en tuinarchitectuur zou echter een vrij dorre catalogus worden.

Daarom bespreek ik gaarne met U slechts één probleem van het schoone vak, een vraagstuk dat ruim honderd jaar oud is, dat in deze eeuw vrij algemeen de aandacht heeft gehad, en dat in de komende tientallen jaren waarschijnlijk belangrijk nader tot een oplossing kan worden gebracht, dank zij den vooruitgang in de takken van wetenschap, die ook aan onze hoogeschool worden gedoceerd.

Ik bedoel het vraagstuk van de plantengroeping in park en tuin. In het *landschap* namelijk bestaat een natuurlijke groeping van de gewassen; tusschen de aanwezige begroeiing en de standplaatsfactoren bestaat een wederzijdsch verband. Zoo hecht is dit verband, dat bij voldoende kennis van de standplaats voorspellingen zijn te doen omtrent den plantengroei, dat uit het plantendek conclusies zijn te trekken omtrent de eigenschappen van den bodem en het kleinklimaat.

In park en tuin, menschelijke scheppingen, waar al wat groeit door den ontwerper is bijeengebracht en dikwijls de natuurlijke bijvoegsels als onkruid worden geweerd, bestaat niet noodzakelijk een hecht verband tusschen plantengroei en standplaats. Elke willekeurige groeping van gewassen is denkbaar, en de meest onwaarschijnlijke worden ook aangetroffen. Voor den ontwerper van het hedendaagsche park bestaat een *probleem* der plantengroeping: hij beseft dat in de natuur de groepingen niet toevallig zijn, en zoekt dus naar wegen

om te ontkomen aan een al te groote vrijheid van keuze, die zijn ontwerpen tot willekeurige mengsels van gewassen zou kunnen stempelen.

Niet altijd heeft het vraagstuk der plantengroepering bestaan: in den tijd der groote tuinstijlen, in de 16e, 17e, en 18e eeuw bestond het niet, en kon het niet bestaan. De parken en tuinen waren fraaie ruimtelijke composities, strak begrensd, waarin standbeeld, fontein, kanaal en parterre als decoratieve elementen werden gebezigd, op dezelfde wijze als in het gebouw het fresco en de mozaiek, de spiegel en het gobelintapijt. De groote massa's in het park werden gevormd door eenvoudige groene wanden; aan een eigen karakter van deze beplantingen voelde men geen behoefte, hoofdzaak was, dat zij zich gemakkelijk in den gewenschten vorm lieten brengen door snoeien en leiden.

In Nederland, waar vanouds de tuinbouw op hoogen trap stond, diende het snoeibare en vormbare plantenmateriaal niet alleen om de tuinruimten te omsluiten, maar zelfs om tot versieringsvoorwerpen te worden vervormd. In het Italiaansche en Fransche barokpark werden de „salles vertes" opgeluisterd door marmeren, zandsteen en bronzen beelden. In ons land waren de antieke beeldhouwwerken en hun copieën zeldzamer en kostbaarder, marmer en zandsteen worden in het vochtige klimaat spoedig grauw en verweerd. Bovendien strookt het niet met de Hollandsche zuinigheid om kostbare kunstwerken buiten in den regen te laten staan.

Men verving het blanke beeld dus door den donkergroenen vormboom van *Taxus* of *Buxus*; wat het Hollandsche park dientengevolge in allure achterstond bij het Fransche en Italiaansche, won het door de weligheid van de bloemgroeperingen in de parterres.

Pas toen na het midden van de 18e eeuw het „Schwärmen" voor de Natuur mode werd, en tevens een vloed van nieuwe gewassen werden ingevoerd, begon men aan de plant zelf meer aandacht te schenken. In het begin van de negentiende eeuw verdwijnt dan het barokpark geheel en maakt plaats voor een landschappelijk parktype, dat nog wel een ontwikkelingsgang moest doormaken, maar toch in wezen weinig anders werd. Vele veranderingen in de geestesgesteldheid van West-Europa werkten samen bij het tot stand komen van deze „Umwertung aller Werte", dit verwerpen van den stijlvollen, evenwichtigen en voornamen ruimtelijken vorm en het aanvaarden van het schilderachtige, weinig overzichtelijke landschappelijke park.

In dit parktype waren boom en heester niet meer louter materiaal waarmede werd gebouwd, maar voorwerpen die om hun eigen karakter, hun eigen vorm, kleur en groeiwijze werden toegepast. En nadat de eerste wildromantische periode voorbij was, rees dientengevolge de vraag, op welke wijze de beplanting moest worden gekozen en gerangschikt, om harmonische samenstellingen te krijgen in plaats van een bont, heteroog mengelmoes. Door PÜCKLER-MUSKAU en

vele anderen werd empirisch naar een oplossing gezocht, en ten deele, voor het inheemsche plantenmateriaal, ook inderdaad gevonden.

Toen echter na het midden van de vorige eeuw het sortiment op de kweekerijen zich voortdurend meer begon uit te breiden, toen naast de gewassen van de Nieuwe Wereld ook die uit Japan beschikbaar kwamen, en bovenal, toen door de werkzaamheid van HENRY en van ERNEST H. WILSON de rijke flora van China in cultuur werd genomen, voldeed geen enkele oude maatstaf meer.

Overstelpend is thans het aantal soorten van houtgewassen en kruidachtige planten, dat de tuinontwerper tot zijn beschikking heeft. De kruidachtige, de vaste planten, zaaibloemen, de bol- en knolgewassen worden vrijwel steeds gebruikt voor borders en bloembedden. De groepeeringsberust dan haast uitsluitend op de kenmerken kleur, hoogte en bloeitijd, is dus decorateurswerk, dat veel vaardigheid, goeden smaak en materiaalkennis vergt, maar geen diepere beteekenis heeft.

Anders is het met de hoofdgewassen, de boomen en heesters, die in het park vorm- en sfeerbepalend zijn en die ook in den tuin veelal het hoofdaspect bepalen. Bij monumentale projecten, op tentoonstellings-terreinen en dergelijke, waar het er om gaat den burger te imponeeren, waar de schoone schijn hoofdzaak is, daar zal dikwijls de keuze en schikking ook van de houtgewassen uitsluitend geschieden naar decoratieve beginselen. Grootte, vorm, kleur en textuur zijn dan de eigenschappen, waar men mee werkt; zeer sterke effecten zijn op deze wijze te bereiken.

Ik herinner mij een hoekje in een buitenplaats, aangelegd door een Duitschen tuinarchitect, die het plantenmateriaal hanteerde als decoratiemiddelen.

Het was een vrij kleine rechthoekige open ruimte in het bosch, aan drie zijden omsloten door grijsachtige blauwsparren. De eene korte zijde opende zich naar een donker slootje, vol roode waterlelies, omzoomd door een zachtglooiend talud van grijze thijm. Tegenover het slootje stond tegen den blauwsparrenwand een pergola op een voetmuurtje van dofroode baksteen, gedragen door zuiltjes van dezelfde steen, en begroeid met donkerroode klimrozen.

Daarvoor lag een vrij groot gazon van grijze thijm, afglooiend naar het water, links en rechts stond een blauwgrijze atlasceder, in het midden, tusschen de thijm verspreid, kleine groepen donkerroode struikrozen.

't Was een sprookjestuin, meesterlijk gecomponeerd, met geweldig handig gebruik van kleuren en vormen, en toch niet bevredigend voor den beschouwer, die in een plant meer wil zien dan vorm en kleur.

Want wanneer wij te maken hebben met tuinen en parken waarin geleefd moet worden, waar eischen van zuivere menscheijkheid wor-

den gesteld, dan is het niet meer uitsluitend de decoratieve waarde van de houtgewassen, die de keuze bepaald. In het park en den grooten tuin neemt de mensch namelijk de beplanting waar als landschap, d.w.z. als een complex van ruimten en begroeiingsmassieven, waarvan de samenstelling, de inhoud afhankelijk is van klimaat, bodemgesteldheid en waterstand, terwijl de vorm van diezelfde factoren afhangt, benevens van den daarbij aangepasten invloed van den mensch.

De keuze wordt daardoor afhankelijk van een bij den waarnemer aanwezigen norm, die ontstaan is uit een zeer groot aantal indrukken van min of meer natuurlijke landschappen, die hij heeft bezocht. Deze norm zal dus bijvoorbeeld voor een Nederlander en een Zwitser niet dezelfde behoeven te zijn.

Een voorbeeld van een landschappelijk juiste beplanting te geven is niet zoo gemakkelijk; eenvoudiger kan ik U de moeilijkheden demonstreeren aan een „Gegenbeispiel“.

Onderstel, dat de schutting van het sportterrein op den Wagening-schen Berg niet langer de goedkeuring kan wegdragen van ons schoonheidsgevoel, en dat ze aan de zijde van het Verbrande Bosch vervangen zal worden door een beplantingsstrook, wat ongetwijfeld zich beter bij de omgevende natuur zal aanpassen. Met een goede grondbewerking en bemesting zou het mogelijk zijn, dezen beplantingsgordel te doen bestaan uit een rij treurwilgen langs het dennenbosch, aan de zijde van het grasveld begrensd door een breede strook Rhododendrons, waar hier en daar blauwsparren, verspreid en in groepjes, uit oprijzen.

Uit een decoratief oogpunt zou dit een gelukkige combinatie kunnen zijn, en toch zou het door een groot percentage van de bezoekers, en wel juist door de goede waarnemers, als volkomen foutief worden aan-gevoeld. En terecht, want treurwilg, blauwspaar en rhododendron stellen aan kleinklimaat, bodemgesteldheid en waterstand eischen die zeer sterk uiteenloopen, en die evenmin overeenkomen met de omstandigheden, waaronder de omgevende, min of meer natuurlijke be-groeiing is tot stand gekomen. Zij behooren niet in eenzelfde land-schap.

Overall waar het terrein van dien aard en omvang is, dat het door den bezoeker als landschap wordt waargenomen, zal de tuinarchitect verstandig doen zich in zijn beplantingskeuze aan te passen bij de daar geldende standplaatsfactoren, en de bijbehorende natuurlijke be-groeiing. Dit heeft groote practische voordeelen ook — de gewassen zullen slagen, zonder dat al te ingrijpende bodemverbeteringen nood-zakelijk zijn.

Het meerendeel der tuinarchitecten onderschrijft deze beginselen geheel of gedeeltelijk. Enkelen zijn zelfs zoo consequent, dat zij uit-sluitend inheemsche gewassen willen gebruiken, of zich beperken tot

„het Westeuropeesche woud”. Deze term, „het Westeuropeesche woud” is de laatste jaren onder tuinarchitecten en boschontwerpers zeer algemeen gebruikt, o.a. ook in de rapporten omtrent den aanleg van het Amsterdamsche bosch.

Een kritische beschouwing verdraagt het begrip nauwelijks; één woudtype bezit West-Europa niet; integendeel, er zijn er zeer vele aan te wijzen, die groote onderlinge verschillen vertoonen, overeenkomend met verschillen in grondsoort, lucht- en bodemvochtigheid, hoogte boven den zeespiegel, enz. Men bedoelt gewoonlijk een samenvatting van de eiken-climaxbosschen, zooals die voorkomen op vruchtbare, oude boschgronden in de laagvlakte en de heuveellanden, waar geen gebrek is aan vocht, noch een overmaat.

De bedoeling van hen, die het Westeuropeesche woud aanprijzen, is niet een omschrijving te geven van de houtsoorten die zij geschikt achten, maar een negatief doel: het uitbannen van gewassen die in ons gebied in het wild ontbreken of die hun geschiktheid voor verwildering onder onze omstandigheden nog niet hebben bewezen.

Bij boschaanleg is deze voorzichtige houding misschien te billijken; anders is het echter, wanneer de tuinarchitecten ook in park en tuin zich tot de inheemsche of vrijwel inheemsche gewassen willen beperken.

Naar mijn meening versmaden zij dan het beste deel. De houtige flora van West-Europa is zeer arm; wij bezitten slechts het armzalige restant, dat vulgair genoeg was om zich niet door een aantal ijstijden te laten uitroeien. In Oost-Europa en in de Nieuwe Wereld, in China en Japan vindt men onder overeenkomstige omstandigheden een veel rijkere flora; daar heeft een veel grooter deel van den plantengroei de ijstijden overleefd.

Gelukkig zoeken de meeste tuinkunstenaars naar groepeeringsen, waarin een rijk sortiment, ook van „exoten” wordt toegepast, doch zoo samengesteld dat voor het gevoel van den fijnen waarnemer harmonie is bereikt met de natuurlijke begroeiing die ter plaatse voorkomt, of behoort voor te komen. Natuurlijk is men „vrij kunstenaar” en laat zich niet binden door starre voorschriften, sommigen gaan zelfs zoo ver, dat zij uitsluitend met hun intuïtie te rade gaan. Dat is verreweg het gemakkelijkste ook.

Minder artistieke geesten zoeken naar redelijke gronden, zij studeeren en groepeeren — en kunnen ten slotte toch ook een dosis intuïtie niet ontberen.

Een van de eerste pogingen om een groot deel van ons sortiment van houtgewassen en kruidachtige planten op redelijke wijze te groepeeren is ondernomen door WILLY LANGE. De grondslag voor zijn classificatie vormt het begrip „physiognomie”, d.w.z. het uiterlijk van de plant, zooals dat bepaald wordt door de levensomstandigheden.

Het was in den tijd der oekologie, kort na het verschijnen van de publicaties van Warming. De botanici vonden bijzonderheden van bouw en inrichting der planten, die bepaald zijn door de standplaatsfactoren. De gewassen van zeer droge en saline terreinen bleken zich te hebben aangepast aan de moeilijke waterhuishouding door klein, naaldevormig of opgerold blad, door sterke beharing of beschuttende waslagen, door vleezige, als waterreservoir fungeerende bladeren en takken. De droogte bracht een bepaald uiterlijk, een „typische physiognomie” mede, een grijzen, blauwen, drogen of vetplantachtigen toon van de geheele begroeiing, zooals wij die waarnemen in onze zeeduinen.

Andere „physiognomieën” waren minder sterk „ausgeprägt”, maar toch met eenigen goeden wil wel aanwijsbaar. LANGE nu, ging in zijn groepeeringswijze uit van de toen bekende plantengemeenschappen van Duitschland. Wanneer uit zijn lijsten van wilde planten een bepaalde physiognomie was te destilleeren, voegde hij er gekweekte planten van, naar zijn meening, overeenkomstig uiterlijk bij. Wanneer b.v. in een type begroeiing van zonnige rotsen *Sedum album* en *Sempervivums* voorkwamen, vulde hij dit aan met *Opuntia* en andere *Cacteeën*, *Agave*, vele *Sedum*soorten, waaronder ook *Sedum maximum*, *Saxifraga*'s en dergelijke. Waar *Helianthemums* groeiden, plantte hij *Cistus*-soorten, waar *Iris germanica* voorkwam, vulde hij aan met *Kniphofia*, *Galtonia* en *Gladiolen*.

De physiognomie, door de levensomstandigheden bepaald, ont-aardde dus in vele gevallen tot een gewone overeenkomst van blad of groeiwijze. Sterker nog komt dit aan den dag, wanneer een plantengemeenschap als geheel geen uitgesproken physiognomie toont. Dan liet LANGE zich verleiden, in plaats van vormverwantschap, familie-verwantschap te laten gelden. Kwam de sleedoorn voor, dan werd vrijwel het geheele repertoire van *Prunus*-soorten er aan toegevoegd. En in een der Middenduitsche boschtypen waar *Geranium sylvaticum* in den ondergroei voorkomt, geeft LANGE zelfs als aanvullende soort *Pelargonium zonale*, de tuingeranium!

Ofschoon velen LANGE's ontsprongen erkenden, bezat toch zijn groepeeringsstype de aantrekkelijkheid, die elk logisch systeem bezit. Vooral in Duitschland maakte hij school; velen volgen daar nog, met de noodige vrijheid, de physiognomische beplantingswijze.

Een volgende, belangrijke stap werd gedaan door een van onze landgenooten, door mijn voorganger HARTOGH HEYS VAN ZOUTEVEEN, in zijn publicaties „Boomen en Heesters in Parken en Tuinen” van 1908 en „De Siertuin”, geschreven in 1920.

Zeer terecht verwierp hij de beperking van het inheemsche materiaal. Zijn ideaal was het onderbrengen van het gekweekte sortiment bij een aantal samenlevingen die in onze streken voorkomen, niet naar uiterlijke kenmerken, maar door gewassen bijeen te zoeken, die in ver-

schillende deelen van de gematigde zône behooren tot overeenkomstige plantengemeenschappen.

Een Westeuropeesche gemeenschap heeft gewoonlijk „verwanten” zoowel in Oost-Europa als in Oost-Azië en Noord-Amerika, verwanten die zulk een groote overeenstemming vertoonen in standplaatsfactoren, dat de samenstellende plantensoorten voor een groot deel uitwisselbaar zijn. Niet zelden hebben dergelijke overeenkomstige plantengemeenschappen zelfs vrij groot aantal soorten gemeen, of belangrijke, hoewel verschillende soorten toonen zeer sterke overeenkomst. Zoo wordt de berk van ons eiken-berkenbosch in Oostelijk Noord-Amerika in het overeenkomstige boschtype vertegenwoordigd door *Betula populifolia*, onze blauwe boschbes uit dezelfde associatie is daar vervangen door *Vaccinium pennsylvanicum*. In het moerasbosch neemt *Alnus rugosa* de plaats in van onzen zwarten els. *Thalictrum polygamum* vervangt onze poelruit. In de moerassen dicht bij het brakke water ontbreekt *Althaea officinalis*, maar *Hibiscus Moscheutos* komt op volkomen overeenkomstige wijze voor; een lijst die voor uitbreiding vatbaar is.

Bij het groepeeren in den tuin maakt HARTOGH HEYS onderscheid tusschen karaktermateriaal en versieringsmateriaal. Het eerste, in grooter aantal toegepast, bepaalt het algemeen aspect, het karakter van de „uitgebreide” plantengemeenschap, onder versieringsmateriaal vat hij samen zoowel de soorten die, in klein aantal voorkomend, de lijst aanvullen, als de soorten met mindere mate van „Gesellschaftstreue”.

Merkwaardig is de overeenkomst van zijn opvatting omtrent karakter- en versieringsmateriaal met de resultaten van het jonge sociologische onderzoek. Het is inderdaad gebleken, dat in vrijwel elke associatie de hoofdmassa van de begroeiing bestaat uit een gering aantal soorten, gewoonlijk 3 à 6; dat een nauwelijks grooter, dikwijls nog kleiner aantal vrijwel op elk plekje voorkomt zonder den boventoon te voeren, en dat het aantal planten dat slechts hier en daar, verspreid of in groepen wordt aangetroffen, legio is.

Het is waar, dat de plantensocioloog zijn associatie niet altijd noemt naar een van de overheerschende soorten — de plant, die de eene associatie onderscheidt van een andere, komt soms in zeer geringen getale verspreid voor. Zijn „karaktersoort” behoort dikwijls niet onder het „karaktermateriaal” in den zin van HARTOGH HEYS. Wie er gelijk heeft, zal de toekomst moeten uitmaken; slechts wijs ik op dit merkwaardige feit, dat een *Brometum* soms uit kan blinken door de totale afwezigheid van alle *Bromus*-soorten.

Gaarne geef ik U enkele citaten uit het betoog van HARTOGH HEYS:
„De tuinarchitect zal van een tuin een samenhangend aesthetisch geheel moeten vormen, daarbij rekening houdend met de wisseling

van blad, bloem en vrucht in de verschillende jaargetijden. Nu bestaat er wel degelijk verband tusschen bodem en standplaats eenerzijds en groeiwijze zoowel als vorm en kleur van bloem en blad anderzijds. Planten, die tot eenzelfde klimatologisch gebied behooren en tevens op eenzelfde bodem groeien, vormen samen in de verschillende jaargetijden een harmonisch geheel. Zij vormen een samenleving."

„De nu bestaande samenlevingen van Noordelijk Europa zijn (tengevolge van ijstijdinvloeden) onzuiver en onvolledig. En daar vele van de nu nog in Amerika gevonden soorten gelijk of naverwant zijn aan de soorten die vroeger in Noord-Europa voorkwamen, is men zeer zeker er toe gerechtigd, die soorten weer het oude burgerrecht te geven. In Japan vinden wij samenlevingen op den hoogsten trap van ontwikkeling, dus de beste voorbeelden voor de samenstelling van de beplanting."

„Ook zijn de samenlevingen te onderscheiden, die elkaar op denzelfden bodem opvolgen. Want de plantengroei heeft ook invloed op bodem en klimaat. Bij voortschrijdende ontwikkeling zal de bodem steeds aan nieuwe, meer eischende plantensoorten bestaansmogelijkheden geven. De tuinarchitect zal dus niet alleen door het toevoegen van vreemde gewassen een bestaande samenleving trachten te verrijken — maar hij zal ook trachten een betrekkelijk armoedige samenleving op te voeren tot een meer weelderige. Een ontwikkelingsgang, die in de vrije natuur eeuwen duurt, zal hij echter in een uiterst kort tijdsverloop moeten verkrijgen. Hiertoe is toepassing noodig van bodemkunde en bemestingsleer."

Deze stellingen hebben in de twintig jaar, sinds zij werden geschreven nog niets van hun waarde en aantrekkelijkheid ingeboet. Wat wel is veranderd, is de hoeveelheid feitenmateriaal die beschikbaar is, wanneer het aankomt op het toepassen van de beginselen.

HARTOGH HEYS baseerde zijn lijsten voor de beplantingskeuze op het werk van CAMILLO KARL SCHNEIDER, van MAYR, SCHIMPER, SCHROETER, MASSART, GRAEBNER en anderen die wij thans beschouwen als voorloopers van de plantensociologie. Zijn classificering van de bodemkwaliteiten ontleende hij deels aan SCHIMPER, deels aan MAYR, waardoor een soort van boniteiten ontstonden, die nooit gemakkelijk te hanteeren waren en die ons thans in het geheel niet meer bevredigen.

In de afgelopen twintig jaar is wel een groote vooruitgang gekomen in de wetenschappen, op welke een natuurlijke plantengroeping een beroep moet doen.

In de bodemkunde is de beteekenis van den zuurgraad voor den plantengroei en zijn samenhang met andere factoren van vele zijden

onderzocht. Omtrent uitspoeling en bankvorming hebben zich ruimere gezichtspunten geopend, terwijl in de publicaties van TÜXEN en zijn volgelingen het verband is gelegd tusschen deze aspecten van den bodem en zijn plantendek.

Grooter nog is de winst op het gebied van de „samenlevingen”, daar is de VEGETATION DER ERDE uitgedijd tot een boekenkast vol standaardwerken, aangevuld door een kleine bibliotheek van monografieën omtrent nauwer begrensde gebieden. En in het begrip samenleving is een omwenteling gekomen bij het opbloeien van de sociologie. In plaats van het globale beschouwen van groote gebieden is gekomen de minutieuse inventarisatie van de kleinste eenheden. Door het werk van de Scandinavische onderzoekers en bovenal van BRAUN-BLANQUET zijn zoowel de methoden als de resultaten van de onderzoekingen gesystematiseerd; de onbevangen toeschouwer krijgt zelfs wel eens den indruk, dat er meer systeem dan resultaat is.

Intusschen gaat het onderzoek der associaties in Europa rustig voort; de gegevens zijn nog verre van volledig, maar conclusies zijn reeds hier en daar te trekken. In de Nieuwe Wereld is, na eenige jaren van terughoudendheid, thans het pleit gewonnen voor de methoden der sociologie, zoodat ook van die zijde den stroom van publicaties aanzwelt.

Weldra zal het dus mogelijk zijn het vraagstuk der plantengroepering opnieuw aan orde te stellen. Vele van de inzichten van HARTOGH HEYS VAN ZOUTEVEEN zullen bij een nieuwe, onbevangen bestudeering juist blijken, en hun oorspronkelijke waarde hebben behouden.

De techniek van het onderzoek zal echter anders behooren te zijn. Op het voetspoor van de oudere plantengeografen maakte HARTOGH HEYS een indeeling van de bodemsoorten, en verdeelde de planten over die hoofden. Daardoor ontstonden vrij globale groepeerings.

Thans maken wij ons, vooral in verband met de onderlinge verangbaarheid van standplaatsfactoren, geen illusies meer omtrent de bruikbaarheid van een classificatie, die alleen op de bodemkwaliteiten berust. De weg moet nu zijn het naspeuren van associatie na associatie.

Wanneer wij willen weten, met welke soorten uit den gekweekten plantenrijkdom b.v. ons eiken-berkenbosch harmonisch is te completeren, dan zullen wij de literatuur moeten doorzoeken om eerst in aangrenzende, later in verder verwijderde gebieden, de samenstelling van de overeenkomstige associaties na te gaan.

Hoe verder wij ons verwijderen van ons eigen atlantisch gebied, hoe grooter is de kans, dat de nieuwe soorten die in de lijsten optreden, naar onze omstandigheden overgeplaatst, andere standplaatsfactoren zullen eischen. Het equivalent van ons eiken-berkenbosch kan dus voor het doel dat wij nastreven, op de grens van een steppenklimaat zeer goed blijken te bestaan uit een veel dichter en vruchtbaarder

boschtype, dat uiterlijk meer verwantschap vertoont met de Nederlandsche eiken-haagbeukenbosschen. En in de nevelzône van het gebergte kan de associatie, die voor aanvulling van het eiken-berkenbosch belangrijk is, zeer goed een open struikheide zijn, en niet een bosch, dat op die hoogte letterlijk druipet van het vocht.

Bij de samenstelling van elke *étappe* van de plantengroeping zal de onderzoeker daarom resultaten moeten toetsen aan de ervaringen, in ons eigen gebied opgedaan met de cultuur en aanplanting van de betreffende plantensoorten.

Het zal dus een omvangrijke arbeid zijn, doch een arbeid die zeker de moeite waard is. Thans bezitten wij geen methode meer voor de plantengroeping, die beantwoordt aan den stand van de plantensociologie, de tijd is rijp om het werk van mijn voorganger te herzien en uit te breiden.

Het moet mogelijk zijn een groot deel van het sortiment op onze kweekrijen te classificieeren naar de plantengemeenschappen, waaraan zij zijn ontleend, en het verband op te sporen tusschen deze associaties van oorsprong en de associaties in West-Europa. Ongetwijfeld zullen er restanten overblijven, die nergens in Nederland met een associatie harmonieeren. Over deze overschotjes, zooals de *Yucca's* en de *Araucaria*, *Clerodendron trichotomum* en *Phygelius capensis*, het Pampasgras en *Citrus trifoliata*, behoeven wij ons echter geen zorgen te maken.

Evenmin zal het bezwaarlijk zijn wanneer de tuinarchitecten, nadat de wetenschappelijke gegevens omtrent plantengroeping bekend zijn, toch de voorkeur zouden geven aan een plantenkeuze op decoratieve grondslagen, of zouden prefereeren volgens eigen ervaring en intuïtie een natuurlijke groeping tot stand te brengen. De tuin-kunstenaar moet, als elk kunstenaar, geheel vrij blijven om die uitdrukkingsmiddelen te zoeken, die hij meent bij zijn opgave noodig te hebben; hij heeft echter evenzeer behoefte aan gebondenheid.

De tuinkunst als geheel gezien, lijdt tegenwoordig, als alle andere kunsten, aan het euvel der stijlloosheid en stijlonzekerheid. Om daar weer aan te ontsnappen, is het niet noodig en evenmin voldoende te zoeken naar een nieuwen vorm, naar een nieuwe spraak.

Een stijl is niet een verzameling van schoone vormen, die men al of niet kan toepassen, maar het is een wijze van ontwerpen, die een groot aantal kunstenaars gemeen hebben, doordat zij één zijn van levensmilieu, van wereldbeschouwing, van cultuur.

Die gemeenschappelijkheid is dan zoo sterk, beheerscht zoo de levensuitingen, dat de verschillen in individueelen aanleg, neiging en begaafdheid daaraan ondergeschikt blijven.

Naast deze „dragers der cultuur” vindt men soms de genieën, LEO-

NARDO, MICHEL ANGELO, REMBRANDT, VAN GOGH, waarin de schepingsdrang zoo heftig is, dat zij ontgroeien aan hun milieu, en de waarden van het eigen tijdperk overboord gooien voor de uiting van hun individueele kracht. Door hun tijdgenooten worden zij dan nauwelijks begrepen, dikwijls zelfs miskend, maar hun genie heeft eeuwige waarde. Onder de tuinarchitecten zijn dergelijke figuren nooit opgetreden; de tuinkunst geeft in de meeste tijdperken een getrouwe afspiegeling van het algemeene cultuurbezit, dikwijls nog sterker dan de bouwkunst. Onze hoop, weder tot een tuinstijl te komen, moet dus voedsel vinden in de cultuurelementen, die wij allen gemeen hebben.

Een van de punten, misschien een van de weinige, waaromtrent de aan kritiek zoo rijke Nederlanders het allen eens zijn, is de waarde van het landschapsschoon, vulgo natuurschoon. Op dat gebied bezitten wij een gemeenschappelijk goed, dat is ook heden nog een deel van onze beschaving als volksgemeenschap. Komen wij tot een analyse der plantengroeping, slagen wij er in het vraagstuk op die wijze iets nader tot de oplossing te brengen, dan komt daarmee al tot stand een uitdrukkingwijze van een gemeenschappelijk cultuurbezit. Dus in elk geval een onderdeel van een stijl.

Om tot een volledigen stijl te kunnen geraken, die aansluit bij onze Nederlandsche landschapswaardeering, meen ik dat een veel beter begrijpen en een veel intenser waarnemen van onze cultuurlandschappen noodig zal zijn. Gedurende de geheele negentiende eeuw hebben wij den Engelschen landschapstijl, de vormgeving van het Vondelpark b.v. toegepast. Thans voelen velen, dat deze vormgeving in Nederland maar op weinige plaatsen zich aanpast aan het landschap. Tegelijkertijd is een waardeering ontstaan voor de zoo kenmerkende polderlandschappen, die tot voor twintig jaar als doodelijk vervelend werden verafschuwed.

Men ziet nu niet meer alleen het schilderachtige „geval” in het landschap, den scheeven knotwilg met het half gezonken bootje, de oude schaapskooi met den knoestigen eik erbij. Men geniet van de wijdheid en de grootheid van het land, van den verren, blauw-wazigen en toch ragfijn afgeteekenden horizon, van de „wijde luchten”.

Misschien ligt aan deze liefde voor de openheid ook wel ten grondslag het feit, dat zoo velen van ons opgesloten zijn tusschen de steenen wanden der steden. Bovendien nemen wij tengevolge van de toegenomen verkeerssnelheid het landschap op een andere wijze waar. Het schilderachtige hoekje trekt van den autosnelweg uit nauwelijks meer de aandacht, terwijl de aaneenschakeling van velden, met hun omlijsting van dijken en boomrijen, nu als eenheid wordt waargenomen. Voor den reiziger met de trekschuit was dezelfde polderruimte een te lang gerekte aaneenschakeling van elk op zichzelf weinig boeiende indrukken. Wij zien nu het landschap meer als geheel, en hebben

daardoor ook grootere belangstelling voor de wording van dit totaalbeeld, wij gaan het eigene, het echt Nederlandsche erin waarnemen, en waardeeren.

Hieruit kan op den duur een typisch Nederlandsche parkstijl ontstaan, een gemeenschappelijke uitdrukkingwijze, gegrond op een gemeenschappelijk cultuurbezit, dat geen ander land in die mate kan aanwijzen. Een zoeken en tasten in de richting van dien nieuwen landschapstijl viel reeds te bespeuren in de voorstudies van GRANPRÉ MOLIÈRE, VERHAGEN en KOK voor het Rotterdamsche boschplan. Sindsdien is er wel gezocht, maar nog niet gevonden.

Verdieping van kennen en kunnen is ongetwijfeld noodig voor de geheele tuinkunst. In onze intellectualistische wereld, in ons land, waar steeds redelijkheid als eisch wordt gesteld, zal een stijl niet te voorschijn kunnen komen uit de duistere diepten van het onderbewuste, maar zal moeten opgroeien uit de bewustwording van dat, wat ons allen verbindt: ons land en ons landschap, dat wijzelf hebben gemaakt, in overeenstemming met onzen volksaard en onze historische instellingen.

Mijne Heeren Curatoren dezer Hoogeschool.

Het vertrouwen, door U in mij gesteld, door mij voor te dragen voor het ambt, dat ik heden aanvaard, wordt door mij op hoogen prijs gesteld. In de voordracht van heden heb ik gemeend te moeten wijzen op de groote beteekenis van het werk van mijn voorganger voor de theorie der plantengroeping; Gij zult begrepen hebben, dat ik het tot mijn taak reken, zijn werk ook in dat opzicht voort te zetten.

Misschien hebt Gij even een gevaar gevreesd voor onze inheemsche plantengroei, toen ik sprak over de inlijving van het gekweekte sortiment — de beschikbaarheid hiervan danken wij aan een zeer typisch Nederlandsch bezit: de groote vakkennis en liefde voor hun beroep van de Nederlandsche kweekers. Het eigen schoon van onze landschappen behoeft hier zeker niet onder te lijden, eerder hoop ik dat een parkstijl ontstaat, die in onze kenmerkende cultuurlandschappen zijn oorsprong vindt.

Mijne Heeren Hoogleraren, Lectoren en Docenten.

Veel tegemoetkoming heb ik reeds van U ondervonden in de jaren, dat ik als docent optrad. Nu ik weldra tot uw eigen levensmilieu zal gaan behooren, hoop ik het contact te kunnen versterken — ik vrees dat ik wel zeer vele malen een beroep op Uw steun en voorlichting zal moeten doen.

In het bijzonder geldt dit wel U, Hooggeleerden JESWIET.

Dat baart mij echter geen zorgen; het heeft mij zeer verheugd, Professor, bij wien ik assistent was, en die mijn Promotor is geweest, dat

juist tijdens Uw rectoraat tot mijn benoeming werd besloten. Waar mijn vak zoo vaak bij het Uwe zal aansluiten is Uw sympathie mij een groote steun.

Hooggeachte HARTOGH HEYS VAN ZOUTEVEEN.

Het onderwijs, dat gij zoo vele jaren hebt gegeven, en waar ik mede van heb geprofiteerd, hoop ik op de juiste wijze voort te zetten. Van Uw ideeën en idealen hebt gij vele tijdens Uw ambtsperiode niet kunnen ontplooiën; wanneer mij de omstandigheden gunstiger zouden zijn, zal dat misschien ook U genoegdoening kunnen schenken.

Hooggeachte RAMAER.

Ten deele ben ik ook Uw opvolger, en dat deel, het handteekenen, in direct verband en ten dienste van de tuinarchitectuur, zal ik pogen voort te zetten met gebruikmaking van veel wat ik op Uw lessen heb geleerd.

Een ander deel, het handteekenen als onontbeerlijk element in de vorming van elk algemeen ontwikkeld mensch, blijft voorloopig onvervuld. Gij hebt steeds gestreden voor deze zijde van Uw vak — ik hoop dat spoedig de tijd aanbreekt voor de erkenning van haar waarde.

Hoogedelgestrengte ROEBROEK.

In de Wieringermeer heb ik onder Uw Directoraat mogen werken aan de beplantingsplannen; zeer erkentelijk ben ik U voor den steun, die gij mij ook als Directeur-Generaal meerdere malen hebt willen geven. Nog vele malen hoop ik mede te kunnen arbeiden aan werken, waarover Gij de leiding voert.

Weledelgestrengte Heeren Ingenieurs, Stedebouwers en Architecten te Rotterdam, Delft, Den Haag en Amsterdam.

Dat ik, landbouwkundig ingenieur, het voorrecht heb gehad gedurende jaren met U samen te werken, is van beslissenden invloed geweest op mijn loopbaan. Zonder het contact met Uw denkwijze, Uw vriendensteun en hartelijke critiek was ik nooit in staat geweest mijn gezichtskring zoo te verruimen, dat ik mij als tuinarchitect volkomen thuis gevoel in Uw steenen wereld.

Weledelgestrengte SMEDING en mijne Heeren Medearbeiders aan den opbouw van de Wieringermeer.

Zeer veel heb ik geprofiteerd van het contact met Uw prachtig werk. Laat ons hopen dat de verdere ontwikkeling van Nederlandsch nieuwste land niet door de tijdsomstandigheden zal stagneeren.

Dat gij, mijn Ouders, hier aanwezig kunt zijn, stemt mij dankbaar. Deze dag heeft voor ons een groote beteekenis, vooral met de herinnering aan de vorige maal, dat wij hier in Wageningen bijeen waren.

Dames en Heeren Studenten.

Als docent heb ik mij reeds verheugd over Uw belangstelling voor het vak. Laten wij de aangename samenwerking ook in dezen nieuwen vorm voortzetten. Gij weet dat ik altijd bereid ben U te helpen, en ik ben ervan overtuigd dat gij mij zult steunen bij het werk in het belang van de Tuinkunst.

Ik heb gezegd.